

Föreläsning i straffrätt

SKULD

- Om uppsåt och oaktsamhet

Professor Magnus Ulväng

Grunder för skuldkravet

- **Konformitetsprincipen** (förmåga och tillfälle att rätta sig efter lagen)
- **Trygghet** för medborgare – att inte användas som enbart ett medel för att uppnå ett mål
- Straffrätt och straffrättsanvändning handlar om att **klandra** – att tala om för någon att han eller hon gjort fel, förtjänar klander etc. Förutsätter att GM kan anses vara ansvarig

Uppsåt och oaktsamhet

- **Uppsåt**
 - vad man vill
 - vad man förstår
 - vilken avsikt/syfte man har
 - om det "var meningen"
 - om det var "med flit"
 - om man struntar i att F
- **Oaktsamhet**
 - man ville inte
 - man förutsåg inte
 - man trodde eller insåg inte

... men man borde ha gjort det!

Uppsåtets beståndsdelar

- **"Vilja"**

Avsikt

Syfte

Likgiltighet

Fientlighet

Inställning/attityd

"Vett"

Medvetenhet

Förståelse

Vetskap/visshet

Uppfattad möjlighet

Insikt

Sannolikhet

Risk

Grundad övertygelse

Grader av tro

1. Visshet/ Vetskap

2. Insikt

3. Stark tro

4. Svag tro

5. Misstanke

6. Tveksamhet

.....
7. Okunnighet

Skuldformer och grader av tro

- Uppsåt

Vetskap/Visshet

Insikt

Misstanke

- Oaktsamhet

Misstanke

Okunnighet

Skuldformer och graden av likgiltighet

- **Uppsåt**

Likgiltig inför följden
(skadan, faran eller
kränkningen)

- **Oaktsamhet**

- Medveten oaktsamhet

Likgiltig inför risken

- Omedveten oaktsamhet

Likgiltig inför huruvida
det finns en risk

Uppsåtsbegreppet efter NJA 2004 s. 176

- **Avsiktsuppsåt**

- Gärningsmannen har ett visst syfte eller avsikt med KG – nämligen att åstadkomma F (direkt eller som ett nödvändigt genomgångsled)

- **Insiktsuppsåt**

- GM har full insikt (praktisk visshet) om viss följd eller viss omständighet

- **Likgiltighetsuppsåt**

- GM har viss insikt om risken för följd/omständighet (misstanke) och
- GM var likgiltig inför följden/omständigheten

Gamla Uppsåtsindelningen

1. Direkt uppsåt

- GM har viss avsikt eller syfte (avsiktsuppsåt)

2. Indirekt uppsåt

- GM var säker på att följden kommer att inträffa

3. Eventuellt uppsåt

- GM har en misstanke + **hypotetiskt prov**

Eventuellt uppsåt

1. Gärningsmannen skall inse risken för F eller O (**misstanke**)
2. Vid ett **hypotetiskt prov** skall det hållas för visst att gärningsmannen skulle ha gjort KG även om han varit säker på O/F

Likgiltighetsuppsåt - tvåstegsprövning

1. Insikt om risken (**misstanke** om F eller O)
2. F eller O utgör inte ett relevant handlingsskäl för att avstå från gärningen (**likgiltig inför följden**).
→ GM tar med följden "på köpet", accepterar att följden inträder, är helt likgiltig till huruvida följden inträffar, osv.

Bevisfakta för likgiltighet inför följd

1. Den uppfattade sannolikheten för F

- Ju högre grad av tro, desto lättare är det att konstatera likgiltighet inför följd
- NJA 2016 s. 769 ("Mopedmannen")

2. Likgiltighetsmarkörer

- Hänsynslöst, extremt risktagande
- Upprörd sinnesstämning/affekt
- Eget intresse i saken
- Om GM vidtagit säkerhetsåtgärder

3. Hypotetiska provet som "säkerhetsventil"

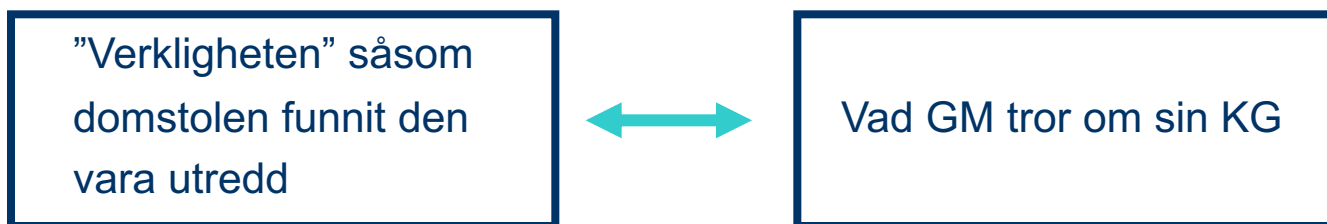
- Om negativt utfall, så kan GM ej ha varit likgiltig

Oaktsamhet

- Medveten oaktsamhet ("Chanstagaren")
 - Insikt om risken för följd/omständighet
 - GM **misstänkte** att F, men hoppades på icke-F, chansade, förlitade sig på icke-F, etc.
- Omedveten oaktsamhet (borde ha förstått)
 - Okunnighet om att han skulle orsaka F, men borde ha förstått det och gjort annorlunda
 - A) **Orsaksled** (vad kunde GM ha gjort för att komma till insikt om att han skulle orsaka F?)
 - B) **Klandervärdhetsled** (borde GM ha gjort detta?)

TÄCKNINGSPRINCIPEN

- GM:s uppfattning om KG (dess följder och omständigheter) skall överensstämma med vad som faktiskt har skett

- OTILLÅTEN GÄRNING**

- A1 Brottbeskrivningsenlighet**

- Gärningsculpa
- Avsaknad av nationella begränsningar

- A2 Rättsstridighet**

PERSONLIGT ANSVAR

Uppsåt/Oaktsamhet

Täckningsprincipen

- Uppsåtet (eller oaktsamheten) skall täcka **hela den otillåtna gärningen** (A1–A2)
- Det finns ett undantag!
 - **Överskjutande uppsåt**
(Om det i lagtexten krävs att GM har ett visst syfte, har gjort något med en viss avsikt etc., prövas detta uppsåt redan på A1-nivån (fråga om brottsbeskrivningsenlighet)

Modell för prövning av täckning

BrB 3:5 →

A1

A2

→ tillfogar annan smärta (ej nödvärn)

Prövningen – Steg 1

Dela upp gärningen (A1–A2) i kontrollerad gärning, följder och omständigheter, t.ex. skjutande av pil mot en människa vilket orsakar smärta (misshandel) och frånvaro av rättfärdigande omständigheter (ej nöd etc.)

- A1
- skjuta pil (KG)
 - tillfoga smärta (följd)
 - ”annan” = människa (omständighet)
 - * A1-nivån avser **positiva** rekvisit – de skall föreligga för straffansvar

- A2
- ej nödvärn, nöd etc. (omständighet)
 - * A2-rekvisit är **negativa** – det skall inte föreligga för att straffansvar skall kunna utkrävas

Prövningen – Steg 2

2. Pröva om de olika rekvisiten är uppsåtstäckta

- Skjutandet av pil (KG) Vald för att den är medveten
= automatiskt uppsåtlig
- Smärta (följd) Avsikts-, insikts- eller
likgiltighetsuppsåt?
- Annan (omst.) Insikts- eller likgiltighetsuppsåt?
- Ej tillåten (omst.) uppsåt eller okunnighet?
(dvs. ej felaktig tro)

Steg 2 – en illustration

- Det man gör är att jämföra uppsåtet med reglerna och gärningen

Reglerna:	— — — ()
-----------	-----------

A1 (positiva rekvisit)	— — —
------------------------	-------

A2 (negativa rekvisit)	()
------------------------	-----

Uppsåtet skall täcka:	— — — ()
-----------------------	-----------

Exempel på uppsåtsbrist till A1

Reglerna: — — — ()

A1 "Beröva annan livet" — — —

A2 Det förelåg ej nödvärn etc. ()

B1 GM tror felaktigt att han skjuter ett djur — — ()

Uppsåtet täcker inte hela gärningen. Täckning av rekvisitet "annan" föreligger ej (villfarelse)

Exempel på uppsåtsbrist i förhållande till omständigheter som gör gärningen rättsenlig (A2)

Reglerna: — — — ()

A1 — — —

A2 ()

Uppsåtet (B1): — — — (+)

→ S.k. **Putativsituation**

– GM tror felaktigt
t.ex. nödvärn

Om uppsåtsbrist till A2, så

Utgångspunkt:

- Vi har prövat gärningen mot verkligheten – det förelåg inte nödvärn e.dyl. = gärningen är otillåten.
- Gärningsmannen tror felaktigt att det förelåg nödvärn (bristande täckning av A2-nivån)

Problemställning

- Att man är i villfarelse om att man har nödvärnsrätt leder inte automatiskt till uppsåtsbrist. Täckningsfrågan skall prövas utifrån GM:S felaktiga uppfattning

Lösning på täckningsfrågan

- Skulle gärningen ha varit OK (försvarlig) om det hade varit såsom GM trodde?

→ **Ja** – ej uppsåt till A2-nivån

Nej – uppsåt till gärningen

Konsekvenser

Om gärningen hade varit försvarlig om verkligheten hade varit som GM trodde:

- ej ansvar för uppsåtsbrott (**uppsåtsbrist**)
- Gå vidare och pröva om gärningen och villfarelsen var oaktsam (ansvar för **oaktsamhetsbrott**)

Om gärningen inte hade varit försvarlig även om man utgår från GM:s felaktiga tro

- ansvar för **uppsåtsbrott** trots den felaktiga tron

Sammanfattning

1. Skriv upp den otillåtna gärningen!
2. Dela in i kontrollerad gärning, följder, omständigheter samt negativa rekvisit!
3. Kontrollera uppsåtstäckning avseende följder, omständigheter och negativa rekvisit!

Uppsåtsbrist till A1 = frikänn från uppsåtsbrott!

Uppsåtsbrist till A2 = gör bedömning gm:s bild!

Undantag från täckningsprincipen

Överskjutande uppsåt

- Uppsåt till något som inte "finns" i verkligheten
- Prövas på A1-nivån
- Om krav på särskild avsikt eller syfte → **avsiktsuppsåt**

* Tidigare undantag: självförvållat rus

Man kunde i viss mån efterge krav på uppsåt vid berusning (Hypotetiskt prov/fingerat uppsåt)

→ Gäller dock ej längre (se NJA 2011 s. 563, NJA 2012 s. 45)